

Geluk in kaart gebracht

Een landkaart is per definitie een 'gids naar het onbekende'. Sinds de oudheid wordt in de cartografie de term *terra incognita* gebruikt voor 'onbekend gebied', dat wil zeggen, 'dat wat onbekend is van de wereld in het algemeen, of van een bepaald gebied'. Elke landkaart heeft iets mysterieus in zich. Daarnaast weerspiegelt de geschiedenis van de cartografie de onderlinge samenhang tussen wat in ieder tijdperk 'bekend' en 'niet waarneembaar' is, en wordt zo uiteindelijk een metafoor voor de geschiedenis van de mensheid.

Als we het over landkaarten hebben, hebben we het ook over de atlas. Dat wil zeggen, een boekwerk zoals dat wat de lezer nu in handen heeft. Als een kaart volgens de klassieke definitie bij uitstek een grafische weergave van de geografische werkelijkheid is, dan is een atlas niets anders dan een gebundelde verzameling kaarten. Een verkenning van de oorsprong van de cartografie leidt ons onverbiddeijk naar de eerste cartograaf die als echte wetenschapper kan worden beschouwd: Claudius Ptolemaeus (87-150 n.C.). Hij leefde in Alexandrië, destijds het bloeiende centrum van de wetenschap, maar zijn relevantie is nog verrassend groot; zo is de huidige gps- en geolocatietechnologie in belangrijke mate schatplichtig aan zijn grote ontdekkingen. In dit voorwoord willen wij er echter voornamelijk op wijzen dat zijn magnum opus *Geographia* tijdens de renaissance aan de basis lag van

de opkomst van de cartografie als strategische discipline. In die tijd ontstond bovendien een breder beeld van de wereld (of van meerdere werelden), die voortduurt tot op de dag van vandaag. Voor de cartografie zijn twee momenten uit die periode van belang: 1570, het jaar waarin wat wordt beschouwd als de eerste moderne atlas (*Theatrum Orbis Terrarum*, van Abraham Ortelius) werd gepubliceerd, en 1594, toen Gerardus Mercator, een andere belangrijke naam in de geschiedenis van de cartografie, het woord 'atlas' gebruikte in de titel van zijn verzameling kaarten. Sindsdien wordt deze term gebruikt voor dit bijzondere type boek waarin twee nauw met elkaar verweven takken van wetenschap, de cartografie en de geografie, samenkomen om ons een betrouwbaar beeld te bieden van de werkelijkheid van de wereld.

**EEN ATLAS IS PER DEFINITIE
EEN VERKENNING VAN HET
ONBEKENDE, EN DAAROM
KAN ZE BIJ DE LEZER EEN
NIEUWSGIERIGHEID OPWEKKEN
WAARVAN HIJ ZICH – TOT ZIJN
EIGEN VERBAZING – TOT OP
DAT MOMENT MISSCHIEN NIET
BEWUST IS GEWEEST**

Tot zover enkele inleidende opmerkingen over het begrip ‘atlas’. Maar wat valt er te zeggen over geluk? Is dat iets wat het onderwerp van een atlas zou kunnen worden en zou een atlas, opgevat als een verzameling kaarten, een nuttige gids kunnen worden voor de mysteries van dat subtiele, ongrijpbare, diepmenselijke fenomeen dat wij geluk hebben genoemd? Deze vragen zijn niet gemakkelijk te beantwoorden, maar dat hoeft geen bezwaar te zijn; wetenschap begint altijd met vragen. En het is niet zo belangrijk welke antwoorden er aanvankelijk worden gevonden. Het gaat er vooral om dat de vragen op een zuivere en nauwkeurige wijze worden gesteld, dat wil zeggen dat ze ons in staat stellen de grenzen van wat wij niet weten af te bakenen en zo veel mogelijk te beperken. Een atlas zou hiervoor het middel bij uitstek kunnen zijn omdat daarin per definitie het onbekende wordt verkend. Dankzij deze wezenlijke eigenschap kan een atlas bij de lezer een nieuwsgierigheid opwekken waarvan hij zich – tot zijn eigen verbazing – tot op dat moment misschien niet bewust is geweest.

Als filosofisch begrip is geluk niet gemakkelijk af te bakenen. Het is verwant aan het begrip ‘eudemonisme’, dat door de Catalaanse filosoof Josep Ferrater Mora (1912-1991), werd gedefinieerd als de ‘levensvisie waarbinnen geluk het hoogste goed is’ – en waarbij elke mogelijke tegenstelling tussen geluk en goed wordt tenietgedaan. Voor deze opvatting is geluk simpelweg de ‘beloning’ van de deugd. Aristoteles, Augustinus, Thomas van Aquino en Kant, bijvoorbeeld, hebben verschillende meningen over dit onderwerp, waarvan de details logischerwijs niet in dit voorwoord besproken kunnen worden. Het probleem kan worden samengevat door te stellen dat het begrip ‘geluk’ nog altijd niet goed is omschreven, vanuit welke analytische benadering we het ook bekijken. Eén ding is

HOEWEL NIEMAND PRECIËS WEET WAT GELUK IS EN ER GEEN FILOSOOF IS DIE IN STAAT IS HET TE DEFINIËREN, IS IEDEREEN ER OP DE EEN OF ANDERE MANIER DOOR GEFASCINEERD

echter duidelijk: hoewel niemand precies weet wat het is en er geen filosoof is die in staat is het te definiëren, is iedereen er op de een of andere manier door gefascineerd. Vandaar dat het een van de meest besproken onderwerpen is in de populairwetenschappelijke literatuur. In dit opzicht is het opvallend dat Daniel Gilbert, een auteur in dit genre, heeft geschreven dat het streven naar geluk inherent is aan het menselijk gedrag. Omdat het, zo stelt hij, de drijfveer is voor alles wat ons beweegt.

Nu we enkele beschouwingen over de begrippen ‘atlas’ en ‘geluk’ de revue hebben laten passeren, vraagt de lezer zich waarschijnlijk af: wat is dan een atlas van het geluk? Een mogelijk antwoord is: een werk waarin wordt getracht een beeld te schetsen van de manieren waarop geluk in verschillende delen van de wereld wordt ervaren aan de hand van de meest essentiële en relevante criteria voor geluk: van algemene criteria die verband houden met welzijn, gezondheid en levenskwaliteit, economie en werk, toegang tot onderwijs en cultuur, tot meer specifieke factoren zoals beschikbaarheid van communicatienetwerken, stedelijk milieu, de relatie tussen politiek en sociaal engagement, toerisme en sport, en sociale psychologie. Deze criteria worden besproken in achtereenvolgende hoofdstukken, die elk bestaan uit thematische kaarten met kritische annotaties en inhoudelijk commentaar.

Wanneer we deze atlas vanuit een inhoudelijke invalshoek bekijken, valt op dat geluk in veel rechtsstelsels een duidelijke plaats heeft; dit is in historisch opzicht rechtstreeks terug te voeren naar het constitutionalistische elan dat na de Amerikaanse Onafhankelijkheidsverklaring en de Franse Revolutie over de hele wereld opkwam. Met de opkomst van grondwetten wordt geluk, dat niet zozeer een ‘extern’ product is, maar vooral een gevoel, een diep menselijk verlangen, een politiek recht. In feite waarborgt de rechtsstaat het idee van geluk als ideologisch doel van het regeringsbeleid. Een voorbeeld hiervan is artikel 13 van de Spaanse grondwet van 1812: ‘Het doel van de regering is het geluk van de natie, aangezien het doel van elke politieke samenleving niets anders is dan

het welzijn van de individuen die er deel van uitmaken.’ Wij sluiten ons aan bij de gedachte dat het bevorderen van geluk het leidende beginsel moet zijn van het overheidsbeleid van elke welvaartsstaat: een doel bij uitstek van de staten, die uit principe – in overeenstemming met wat zij verklaren – maatregelen moeten bevorderen die gericht zijn op de verwezenlijking van het geluk van hun burgers.

Op dit punt vinden wij het van essentieel belang de nadruk te leggen op de specifieke geografische dimensie van deze atlas over geluk op mondiaal niveau. Een atlas is op zichzelf al een werk dat op de een of andere manier met geografie te maken heeft, maar er is nog een belangrijke reden waarom wij de relatie tussen deze atlas en geografische kennis willen onderstrepen. Het gaat hier om het nut van geografische kennis voor beleidskwesties. En hier kunnen we weer verwijzen naar een andere gezaghebbende wetenschapper uit de oudheid, Strabo, die ruim een eeuw eerder leefde dan zijn vakgenoot Ptolemaeus. In het voorwoord van zijn monumentale werk *Geographika* stelt hij dat ‘de geografie zich voornamelijk bezighoudt met het leven en de behoeften van staten’. Dit is niet zomaar een banale bewering; volgens Strabo is geografische kennis niet alleen informatief, maar ook vormend, omdat ze aanknopingspunten biedt voor het menselijk gedrag, een manier van leven, die geldt voor de leidende beginselen van het openbare leven, dat wil zeggen, van de politiek. Het gaat immers om het idee van ‘een goed geleefd leven’, dat door de tijd heen een van de kernthema’s van de filosofie is geweest en steeds weer is terug te voeren naar Plato, Aristoteles en vele andere den-

VOLGENS STRABO IS GEOGRAFISCHE KENNIS NIET ALLEEN INFORMATIEF, MAAR OOK VORMEND, OMDAT ZE AANKNOPINGSPUNTEN BIEDT VOOR HET MENSELIJK GEDRAG, EEN MANIER VAN LEVEN, DIE GELDT VOOR DE LEIDENDE BEGINSELEN VAN HET OPENBARE LEVEN, DAT WIL ZEGGEN, VAN DE POLITIEK

DEZE ATLAS ROEPT ONGETWIJFELD VOORAL VRAGEN OP. VANUIT DE WENS OM KENNIS TE DELEN MET DE GROOTSTE NAUWKEURIGHEID, VOLDOET ZE DUS AAN DE EERSTE VEREISTE BIJ DE OPBOUW VAN WARE KENNIS: VRAGEN STELLEN

kers uit de oudheid. Tegenwoordig wordt deze opvatting ook omarmd door de positieve psychologie. Niets nieuws onder de zon dus, als we bedenken dat deze manier van denken ook terug te vinden is bij auteurs die dichterbij ons staan, zoals Goethe, om maar iemand te noemen, of Josep Pla, wanneer hij op een bepaald punt in zijn memoires zegt dat ‘de zin van het leven het leven zelf is’.

Anders dan op het eerste gezicht lijkt roept deze atlas, waarin de complexiteit van de wereld van vandaag wordt samengevat, ongetwijfeld vooral vragen op. Vanuit de behoefte die kennis te delen voldoet dit werk dan ook aan de eerste vereiste bij het verwerven van ware kennis: vragen stellen. Dit sluit aan bij wat we aan het begin al opmerkten, onszelf vragen stellen bij wat onbekend is en trachten dat af te bakenen en te begrenzen. Dat is wat de wetenschap, en misschien zelfs de geografie in het bijzonder, beoogt.

Joan Tort i Donada

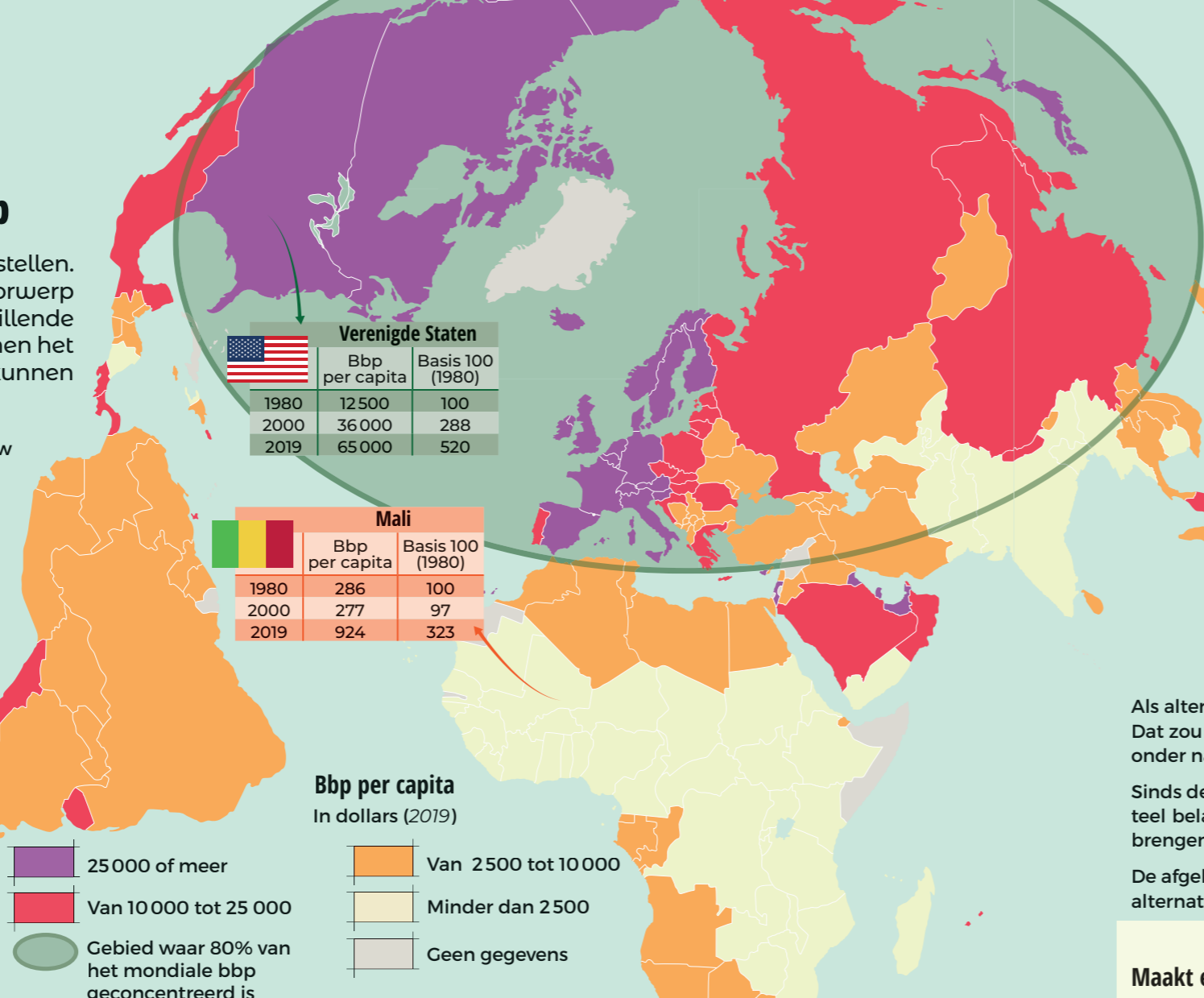

EEN
MAATSTAF
VOOR
GELUK

Geluksindexen: een alternatief voor het bbp

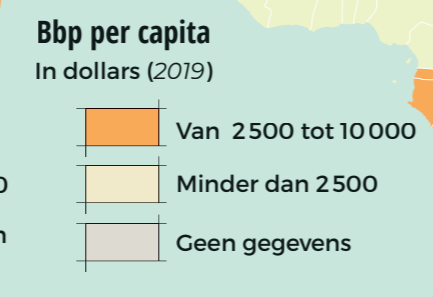
Geluk is lastig te omschrijven of vast te stellen. Toch is het de afgelopen vijftig jaar voorwerp van onderzoek geworden om de verschillende variabelen die naar men aanneemt samen het concept geluk uitmaken, in cijfers te kunnen uitdrukken.

Gedurende een groot deel van de twintigste eeuw was de belangrijkste graadmeter voor het welzijn van een land het bruto nationaal product (bnp) of, sinds 1980, het bruto binnenlands product (bbp). Het bnp is gedefinieerd als de waarde van alle goederen en diensten die de economie van een land in één jaar produceert, en wordt doorgaans uitgedrukt in dollars. Het werd in de jaren 1930 ingevoerd als maatstaf voor de Amerikaanse economie. Het bnp hield rekening met alles wat productief was. Na de Tweede Wereldoorlog werd het bnp de belangrijkste methode om de welvaart van landen te beoordelen en te vergelijken. Het is echter in feite een indicator van economische activiteit, en niet van het welzijn en geluk van een bevolking, want het bnp specificeert niet hoe de rijkdom onder de inwoners verdeeld is en houdt ook geen rekening met de kwaliteit van de economische activiteiten.

Verenigde Staten		
	Bbp per capita	Basis 100 (1980)
1980	12500	100
2000	36000	288
2019	65000	520

Mali		
	Bbp per capita	Basis 100 (1980)
1980	286	100
2000	277	97
2019	924	323

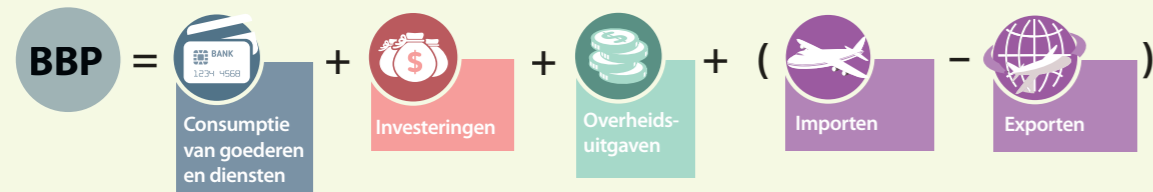

Het bruto binnenlands product

Het bruto binnenlands product meet de economische groei (of stagnatie) van een land op basis van de productie van goederen en diensten in dat land gedurende een jaar. Het bruto nationaal product telt de salarissen en investeringen in het buitenland van de inwoners van een land mee, maar niet de salarissen en investeringen van buitenlanders in het land.

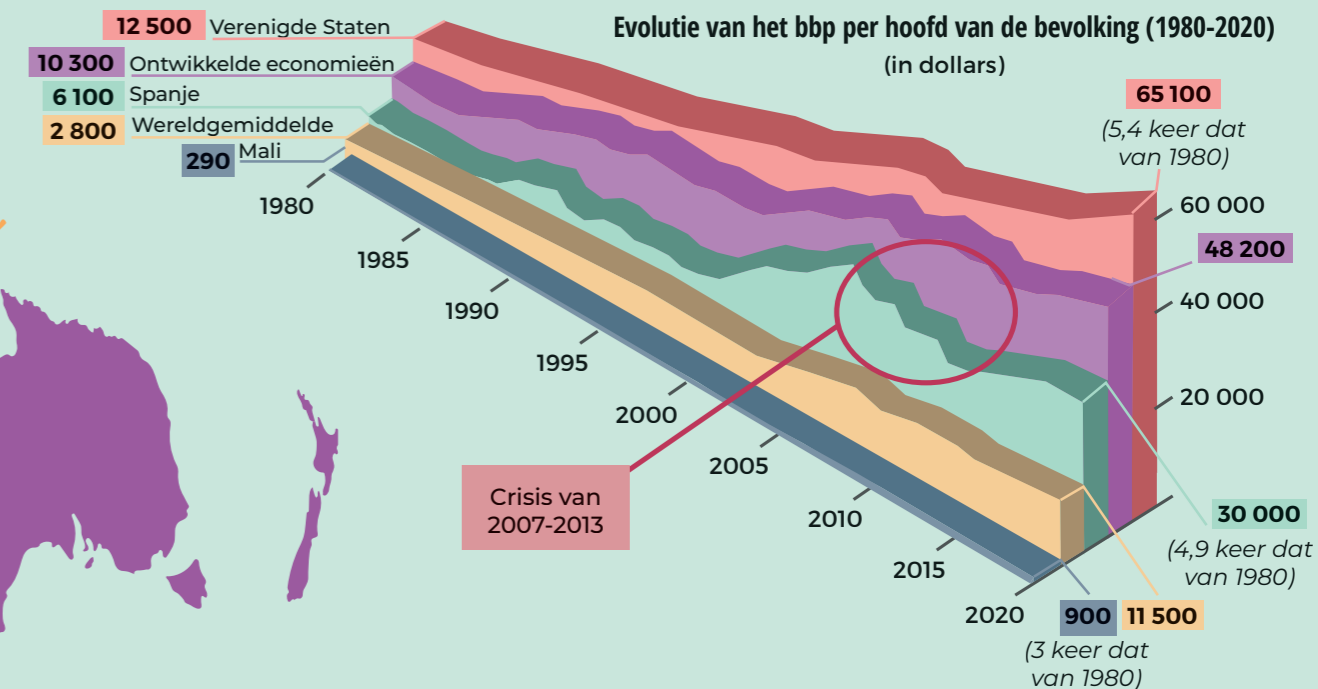
Het bbp per capita is het resultaat van het delen van het bbp van een land door het aantal inwoners. Het zo verkregen cijfer is niet meer dan een gemiddelde, want het houdt geen rekening met de verschillen in beloning tussen individuele inwoners.

Aspecten die worden meegenomen in de berekening van het bruto binnenlands product

De 10 landen met het hoogste bbp per hoofd van de bevolking
In dollars (2019)

Luxemburg	113200
Zwitserland	83700
Noorwegen	77900
Ierland	77800
Qatar	69700
IJsland	67000
Verenigde Staten	65100
Singapore	64000
Denemarken	59800
Australië	53800
Wereldgemiddelde	11400

Als alternatief voor het bnp opperde Jigme Singye Wangchuck, koning van Bhutan, in 1972 voor het eerst het idee van bruto nationaal geluk (bng). Dat zou naast factoren van sociaal-culturele en materiële aard, ook aspecten van gezondheid, spiritualiteit en milieu omvatten. We zullen die hieronder nader bekijken.

Sinds de jaren negentig maakt bijna iedereen die geluk in cijfers wil uitdrukken een dergelijke analyse en richt zich op factoren die van fundamenteel belang zijn voor een goede kwaliteit van leven. Er wordt verder gekeken dan de puur economische indicatoren die welzijn enkel in verband brengen met financiële rijkdom.

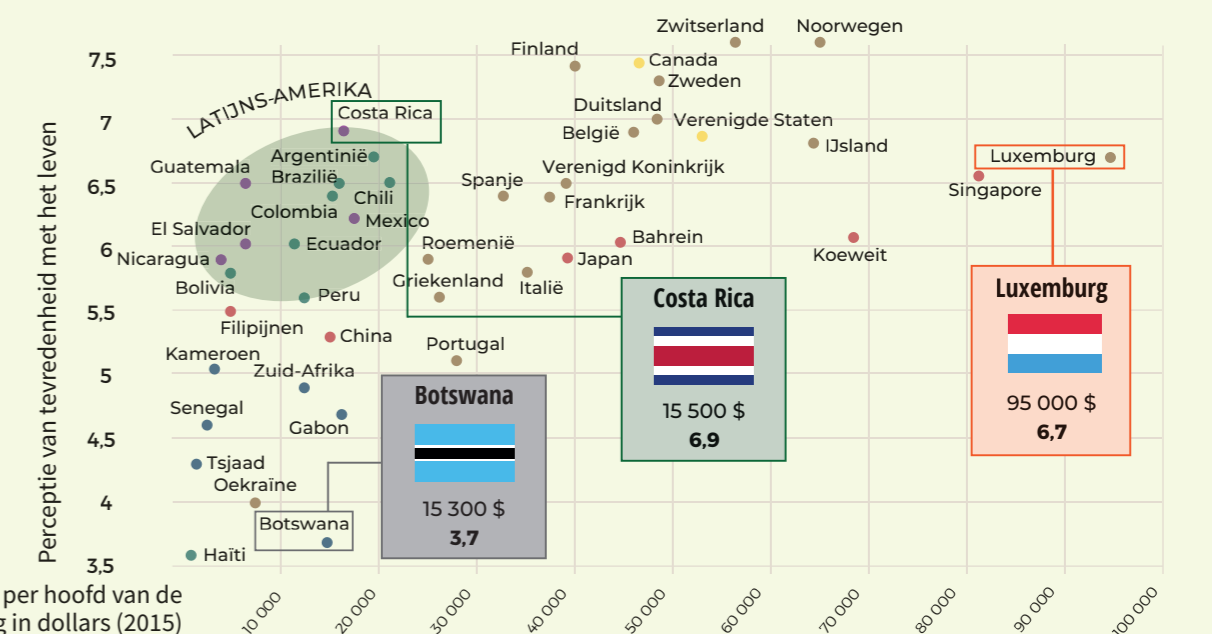
De afgelopen decennia is het bbp steeds minder gebruikt als maatstaf voor het levenspeil en de kwaliteit van leven in een land, en zijn gaandeweg alternatieve indicatoren voorgesteld. Die zullen we op de volgende pagina's nader bekijken.

Maakt een hoog bbp gelukkig?

De inwoners van de landen van Latijns-Amerika beschouwen hun leven als gelukkig. Zouden we geluk afmeten aan puur economische criteria zoals het bbp, dan zouden we niet tot die conclusie komen.

- Latijns-Amerika
 - Noord-Amerika
 - Europa
 - Azië
 - Afrika
- Vergelijking Botswana - Costa Rica - Luxemburg

(Meer informatie op p. 100-101)

Welzijn tegenover economie: het bruto nationaal geluk in Bhutan

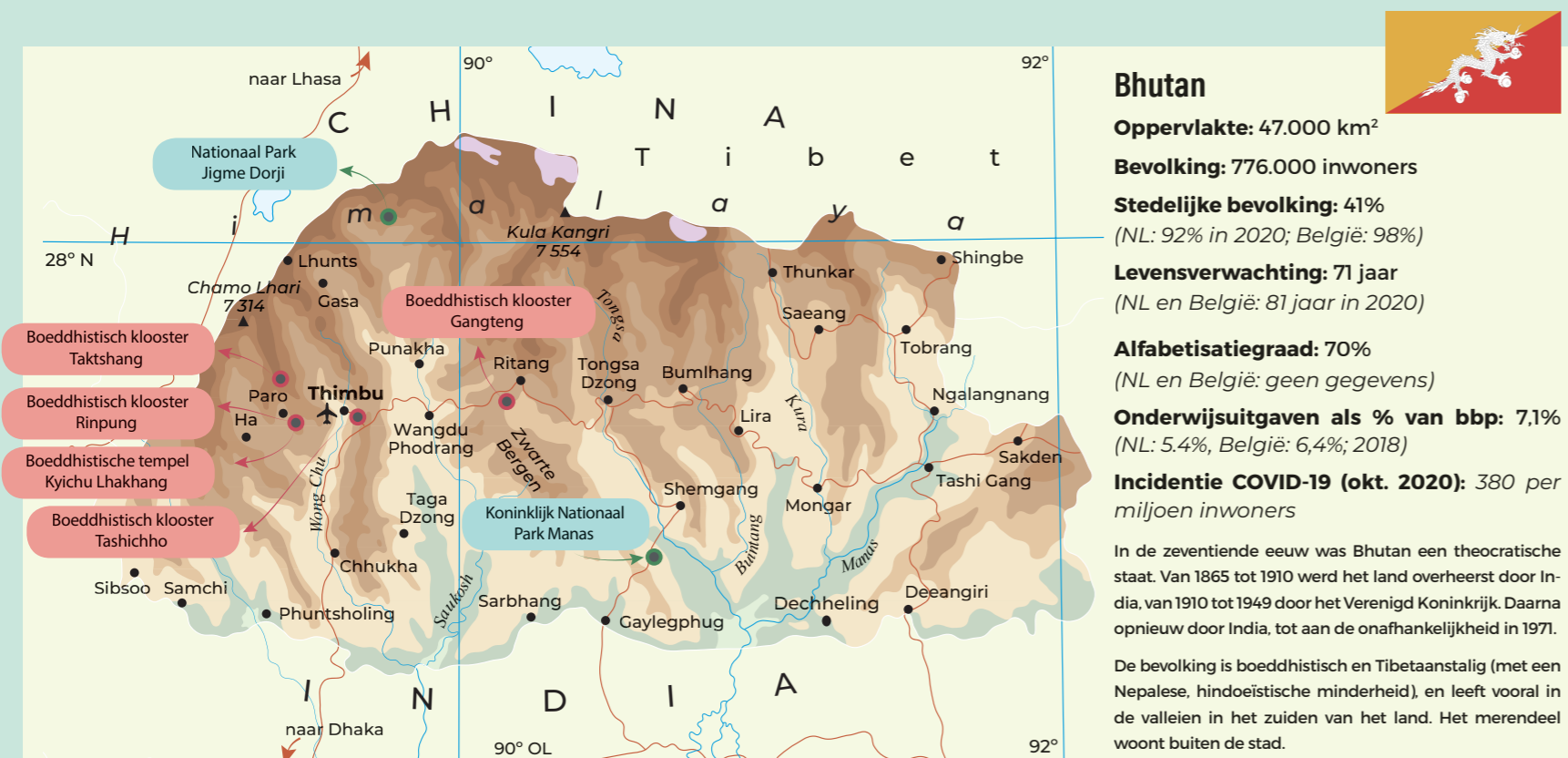
Het idee van bruto nationaal geluk stamt uit 1972. De jonge koning van Bhutan, Jigme Singye Wangchuk, werd in een kranteninterview gevraagd naar aspecten van de economie van zijn land. Wat waren de armoedecijfers? Wat was het bruto nationaal product? En welke positie nam zijn land daarmee in op de wereldranglijst? De koning antwoordde dat het bruto nationaal geluk veel belangrijker was dan het bruto nationaal product. Zonder het verlangen van zijn volk naar een voorspoedige sociaaleconomische ontwikkeling terzijde te willen schuiven, zo zei de koning, was geluk uiteindelijk de beste indicator voor het welzijn van de inwoners van een land. Strikt economische maatstaven waren daarvoor onvoldoende.

In 2005 startte het koninkrijk Bhutan met het publiceren van een geluksindex. De taak om die index samen te stellen, door geluk in meetbare cijfers te vatten, werd toevertrouwd aan het Bhutanese Staatsonderzoekscentrum. Dat ontwikkelde een gedetailleerde enquête, met vragen op negen aandachtsgebieden die werden gezien als essentiële indicatoren voor de principes en waarden die samen het bruto nationaal geluk uitmaken. Met behulp van die enquête zijn in 2007, 2010 en 2015 peilingen uitgevoerd.

Slechts 8,8 procent van de geënquêteerden verklaarde bij de peiling van 2015 niet gelukkig te zijn. Toch behoort Bhutan in internationale vergelijkingen duidelijk niet tot de gelukkigste landen van de wereld. Zo staat het land in het World Happiness Report, het VN-rapport over geluk wereldwijd, op de 95e plaats van de 156 landen waarvoor cijfers beschikbaar zijn.

In de bruto nationaal geluk-enquêtes melden Bhutanezen vooruitgang op het gebied van gezondheidszorg en onderwijs. Maar Bhutan behoort tot de armste landen ter wereld en kampt met flinke sociale problemen, zoals recent nog de vervolging van de Lotshampa, een hindoeïstische minderheid afkomstig uit Nepal. Dit soort feiten zijn de reden dat critici van bruto nationaal geluk wel beweren dat het concept is verzonnen om bij de internationale gemeenschap de aandacht af te leiden van de extreme armoede waarin een groot deel van de Bhutanese bevolking leeft, en van mensenrechtenschendingen.

Toch hebben het op de boeddhistische spiritualiteit geïnspireerde idee van bruto nationaal geluk en de door de Bhutanese overheid geformaliseerde methode om dat in een indexcijfer uit te drukken, voet aan de grond gekregen als voorbeeld voor politici en ondernemers in de hele wereld.

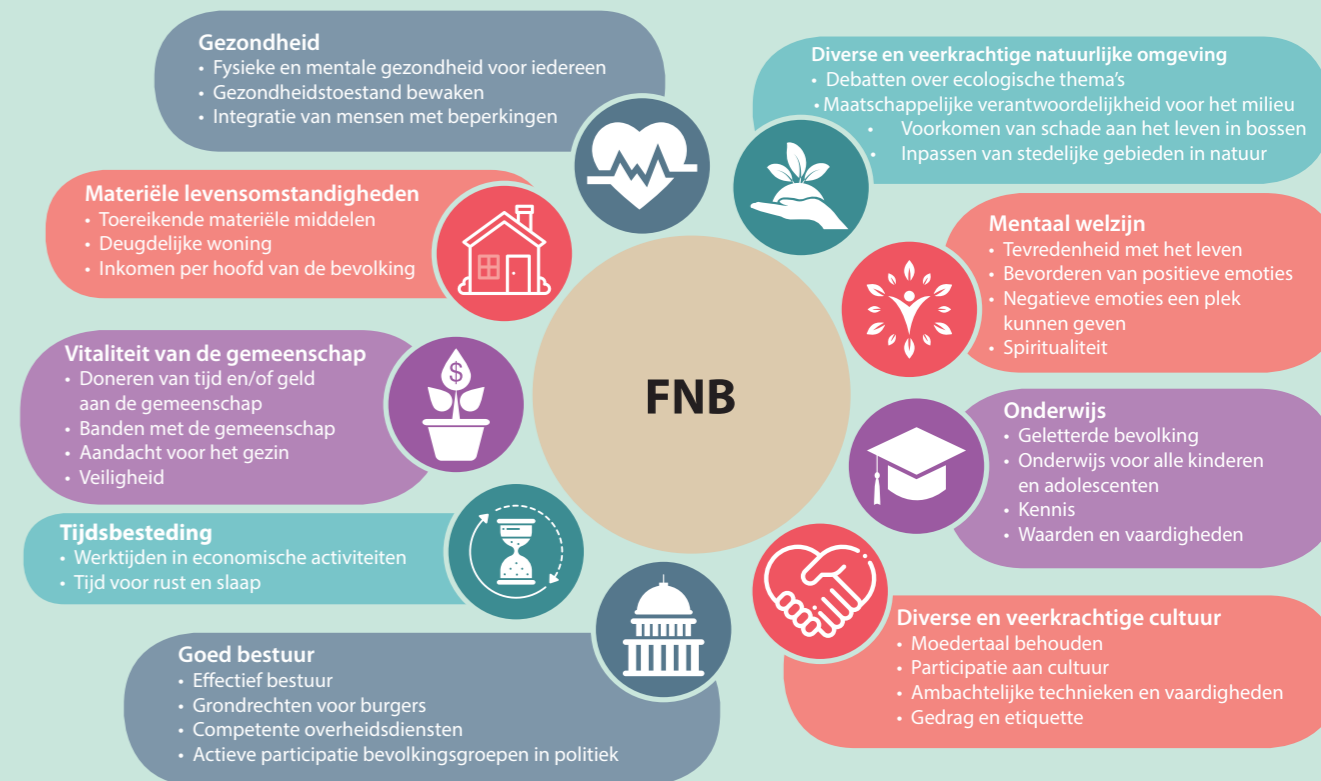
Het bruto nationaal geluk

Anders dan meer bekende, veelgebruikte indicatoren om de rijkdom van landen of gebieden met elkaar te vergelijken, is het bruto nationaal geluk gebaseerd op boeddhistische spirituele waarden en een holistische visie, die het leven en de wereld beschouwt als een systeem waarvan de onderdelen of aspecten onderling verweven en verbonden zijn.

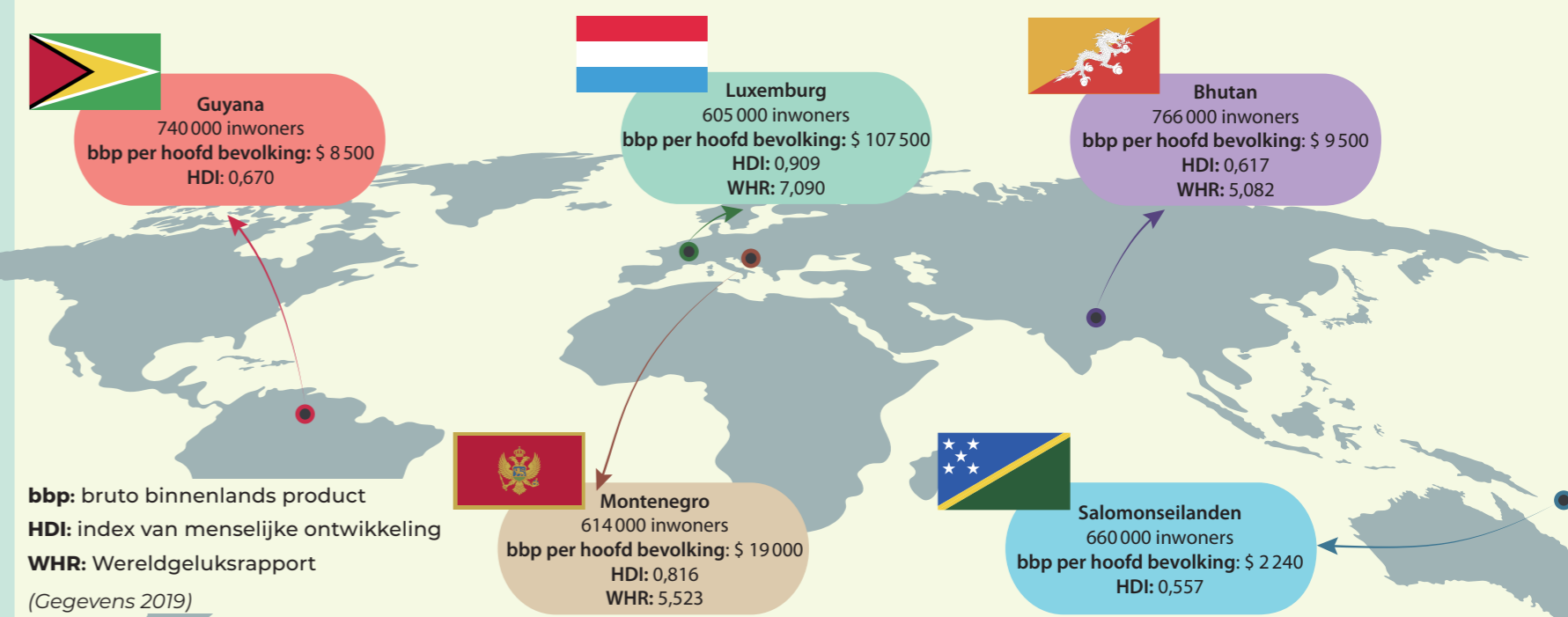
Het bruto nationaal geluk houdt rekening met verschillende uitgangspunten, zoals een harmonische economische ontwikkeling, het behouden en bevorderen van de cultuur, respect voor het milieu, werk waarin mensen zich vervuld voelen, gelijkheid, non-discriminatie en verantwoord overheidsbeleid.

Index
(tussen 0 en 1)
2010: 0,743
2015: 0,756

Aspecten die meewegen in de berekening van het bruto nationaal geluk

Landen met overeenkomstige bevolkingsomvang met elkaar vergeleken

Human Development Index

In 1990 begon het Ontwikkelingsprogramma van de Verenigde Naties (UNDP) de Human Development Index (HDI) te berekenen als een indicator voor de levensomstandigheden in landen. Deze index van de menselijke ontwikkeling drukt uit welke reële mogelijkheden landen hebben om hun welvaart te vergroten, en of en hoe regeringen een omgeving scheppen die bevorderlijk is voor economische groei.

Deze index is ontwikkeld vanuit het idee dat economische groei het pad is dat mensen de meeste kansen biedt. De HDI wordt sinds hij is ingevoerd ieder jaar berekend. De berekening van de HDI voor elk land richt zich op de drie aspecten in het volgende kader:

Aspecten die meetellen bij berekening van de Human Development Index

Deze index van de menselijke ontwikkeling of kortweg ontwikkelingsindex (in het Engels: Human Development Index, HDI) is bedacht door de Indiase filosoof en econoom Amartya Sen en de Pakistaanse politicus en econoom Mahbub ul Haq. Beiden kijken vooral naar de economische ontwikkeling. Hun formule, die een gewogen berekening van levensverwachting en opleidingsniveau combineert met het bbp per hoofd van de bevolking, leidt voor ieder land tot een getal tussen 0 (minimale) en 1 (maximale HDI). Zo worden landen geclassificeerd van minst tot meest ontwikkeld, en wordt hun niveau van welzijn gemeten.

De hoogste scores op de HDI worden behaald door landen die worden beschouwd als ontwikkeld. Ze worden gekenmerkt door onderwijs en gezondheidszorg voor iedereen, stabiele regeringen, een hoge levensverwachting en dynamische, groeiende economieën. Onderaan de lijst staan landen die lijden onder een gebrek aan toegang tot gezondheidszorg, met slecht onderwijs, onstabiele regeringen, een lage levensverwachting in combinatie met hoge geboortecijfers, wijdverbreide armoede en geringe economische activiteit. Volgens de Human Development Index 2019 scoren Noorwegen, Zwitserland en Ierland het hoogst, terwijl Niger, de Centraal-Afrikaanse Republiek en Tsjad de laagste scores laten zien.

Deze ontwikkelingsindex weerspiegelt echter slechts enkele van de vele facetten van het complexe concept van menselijke ontwikkeling. Om het niveau van vooruitgang van landen nauwkeuriger in beeld te brengen moeten dan ook andere indicatoren worden gezocht. Daarom kan de HDI niet worden beschouwd als een geluksindex: in het ervaren van geluk spelen meer factoren mee dan een lang en gezond leven, onderwijs en de economie. Bijvoorbeeld - zie de volgende bladzijden - mensenrechten, of relaties met en attitudes ten opzichte van andere mensen en de gemeenschap. Zo staan Costa Rica, Mexico en Guatemala volgens het Wereldgeluksrapport (WHR), óók opgesteld door de VN, voor 2020 in de top 30 van gelukkigste landen ter wereld, terwijl de HDI hen onder de 65e plaats rangschikt; terwijl Singapore, 31e in het WHR, op de 9e plaats staat in de HDI-ranglijst.

